

บทที่ 2 บ่อเกิดของกฎหมายและระบบของกฎหมาย

สิทธิในกระบวนการยุติธรรม

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 ได้บัญญัติไว้ในมาตรา 39 และ 40 ดังนี้

- 1. บุคคลไม่ต้องรับโทษอาญาเว้นแต่ได้กระทำการอันกฎหมายที่ใช้อยู่ในเวลาที่กระทำนั้นบัญญัติเป็นความผิดและกำหนดโทษไว้และโทษที่จะลงแก่บุคคลนั้นจะหนักกว่าโทษที่กำหนดไว้ในกฎหมายที่ใช้อยู่ในเวลาที่กระทำความผิดมิได้ ในคดีอาญาต้องสันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีความผิด ก่อนมีคำพิพากษาอันจะถึงที่สุดแสดงว่าบุคคลใดได้กระทำความผิดจะนับเสมือนความผิดมิได้ (มาตรา 39)

- 2. บุคคลย่อมมีสิทธิในกระบวนการยุติธรรม ดังต่อไปนี้

(1) สิทธิเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้โดยง่าย สะดวก รวดเร็ว และทั่วถึง

(2) สิทธิพื้นฐานในกระบวนการพิจารณา ซึ่งอย่างน้อยต้องมีหลักประกันขั้นพื้นฐานเรื่องการได้รับการพิจารณาโดยเปิดเผย การได้รับทราบข้อเท็จจริงและตรวจเอกสารอย่างเพียงพอ การเสนอข้อเท็จจริง ข้อโต้แย้ง และพยานหลักฐานของตน การคัดค้านผู้พิพากษาหรือตุลาการ การได้รับการพิจารณาโดยผู้พิพากษาหรือตุลาการที่นั่งพิจารณาคดีครบองค์คณะ และการได้รับทราบเหตุผลประกอบคำวินิจฉัยคำพิพากษาหรือคำสั่ง

(3) บุคคลย่อมมีสิทธิที่จะให้คดีของตนได้รับการพิจารณาอย่างถูกต้อง รวดเร็ว และเป็นธรรม

(4) ผู้เสียหาย ผู้ต้องหา โจทก์ จำเลย คู่กรณี ผู้มีส่วนได้เสีย หรือพยานในคดีมีสิทธิได้รับการปฏิบัติที่เหมาะสมในการดำเนินการตามกระบวนการยุติธรรม รวมทั้งสิทธิการได้รับการสอบสวนอย่างถูกต้อง รวดเร็ว เป็นธรรม และการไม่ให้ถ้อยคำเป็นปฏิปักษ์ต่อตนเอง

(5) ผู้เสียหาย ผู้ต้องหา จำเลย และพยานในคดีอาญามีสิทธิได้รับความคุ้มครองและความช่วยเหลือที่จำเป็นและเหมาะสมจากรัฐ ส่วนค่าตอบแทน ค่าทดแทน และค่าใช้จ่ายที่จำเป็นให้เป็นไปตามที่กฎหมายบัญญัติ

(6) เด็ก เยาวชน สตรี ผู้สูงอายุ ผู้พิการหรือทุพพลภาพ ย่อมมีสิทธิได้รับความคุ้มครองในการดำเนินการกระบวนพิจารณาคดีอย่างเหมาะสม และย่อมมีสิทธิได้รับการปฏิบัติที่เหมาะสมในคดีที่เกี่ยวกับความรุนแรงทางเพศ

(7) ในคดีอาญา ผู้ต้องหาหรือจำเลยมีสิทธิได้รับการสอบสวนหรือการพิจารณาคดีที่ถูกต้อง รวดเร็ว และเป็นธรรม โอกาสในการต่อสู้คดีอย่างเพียงพอ การตรวจสอบหรือได้รับทราบพยานหลักฐานตามสมควร การได้รับความช่วยเหลือในทางคดีจากทนายความ และการได้รับการปล่อยตัวชั่วคราว

(8) ในคดีแพ่ง บุคคลมีสิทธิได้รับความช่วยเหลือทางกฎหมายอย่างเหมาะสมจากรัฐ (มาตรา 40)

- องค์กรต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารยุทธธรรม

- เมื่อมีความผิดเกิดขึ้นและจะนำผู้กระทำผิดมาขึ้นศาลเพื่อพิจารณาคัดสินลงโทษมีกระบวนการและขั้นตอนที่จะต้องปฏิบัติเพื่อให้เกิดความยุติธรรมหลายประการจึงมีองค์กรหลายแห่งที่เข้ามาเกี่ยวข้อง ได้แก่

- 1. ตำรวจ
- 2. ทนายความ
- 3. อัยการ
- 4. ศาล
- 5. ราชทัณฑ์

- **1. ตำรวจ** ตำรวจเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐมีหน้าที่คุ้มครองความสงบสุขให้แก่ประชาชน บทบาทของตำรวจ มีดังนี้
 - 1. จับกุมผู้กระทำความผิดสืบสวนสอบสวนเพื่อหาพยานหลักฐานการกระทำความผิด
 - 2. ป้องกันอาชญากรรมมิให้เกิดขึ้น
 - 3. รักษาความมั่นคงของชาติปราบปรามการจลาจลและการก่อวินาศภัยต่าง ๆ
 - 4. ควบคุมแหล่งอบายมุขต่าง ๆ บ่อนการพนัน ยาเสพติด แหล่งค้าประเวณี
 - 5. ควบคุมและอำนวยความสะดวกในการจราจร
 - 6. ป้องกันและปราบปรามอาชญากรรมทางเศรษฐกิจ เช่น การฟอรั่มสินค้า การละเมิดเครื่องหมายการค้า การปั่นหุ้น เป็นต้น

- ตำรวจกับการบังคับใช้กฎหมาย

- บทบาทของตำรวจในการบังคับใช้กฎหมาย มีดังนี้

- 1. การจับกุม มี 2 กรณี คือตำรวจเป็นผู้จับกุมเอง และขอร้องให้ราษฎรช่วยจับกุม ตำรวจจะจับกุมผู้ใดโดยไม่มีหมายจับไม่ได้

- - ในการจับกุมตำรวจต้องแสดงตนว่าเป็นเจ้าหน้าที่ทุกครั้ง

- - ต้องแจ้งเหตุผลการจับกุม

- - ต้องแสดงหมายจับ

- 2. การสืบสวนสอบสวน เมื่อมีผู้มาร้องทุกข์ว่ามีผู้กระทำความผิดหรือตำรวจได้ประสบเหตุด้วยตนเอง ต้องรีบดำเนินการสอบสวนโดยไปตรวจยังที่เกิดเหตุเพื่อค้นหาร่องรอยในการกระทำความผิดและสืบสวนจับกุมผู้กระทำความผิดมาลงโทษตามกฎหมาย

- การออกหมายจับ

- ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 66 บัญญัติไว้ว่า หมายจับหรือหมายขังบุคคลจะออกได้ต่อเมื่อ
 - 1. มีหลักฐานตามสมควรว่าบุคคลใดน่าจะได้กระทำความผิดอาญา ซึ่งมีอัตราโทษจำคุกอย่างสูงเกิน 3 ปี หรือ
 - 2. เมื่อมีหลักฐานตามสมควรว่าบุคคลใดน่าจะได้กระทำความผิดอาญาและมีเหตุอันควรเชื่อว่าผู้นั้นจะหลบหนี หรือจะไปยุ่งเหยิงกับพยานหลักฐานหรือก่อเหตุอันตรายประการอื่น

- ผู้มีอำนาจออกหมายจับ

- การออกหมายจับจะกระทำได้ในคดีอาญาเท่านั้นและจะต้องดำเนินการได้ตามขอบอำนาจที่ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาให้อำนาจไว้ ศาลเป็นผู้มีอำนาจออกหมายจับ ในกรณีต่อไปนี้ (ป.วิ.อาญา มาตรา 57-58)

- 1) การจับ ชัง จำคุก หรือค้ำในที่รโหฐานหาตัวคนหรือสิ่งของ
- 2) บุคคลซึ่งต้องชังหรือจำคุกตามหมายศาลจะปล่อยได้เมื่อมีหมายปล่อยของศาล ศาลจะออกหมายจับ หมายค้ำ หมายชังตามที่ศาลเห็นสมควรหรือโดยมีผู้ร้องขอ

- การจับกุมในคดีอาญา

- ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (มาตรา 83, 87) บัญญัติเรื่องการจับและคุมขังไว้ สรุปได้ดังนี้
- ในคดีอาญา การจับและคุมขังบุคคลใดจะกระทำมิได้ เว้นแต่มีคำสั่งหรือหมายของศาล หรือผู้นั้นได้กระทำความผิดซึ่งหน้า หรือมีเหตุจำเป็นอื่นให้จับได้โดยไม่มีหมายตามที่กฎหมายบัญญัติโดยผู้ถูกจับจะต้องได้รับการแจ้งข้อกล่าวหาและรายละเอียดแห่งการจับโดยไม่ชักช้ากับจะต้องได้รับโอกาสแจ้งให้ญาติ หรือผู้ซึ่งถูกจับไว้วางใจทราบในโอกาสแรก และผู้ถูกจับซึ่งยังถูกควบคุมอยู่ ต้องนำตัวไปศาลภายในสี่สิบแปดชั่วโมงนับแต่เวลาที่ผู้ถูกจับนำตัวไปถึงที่ทำการของพนักงานสอบสวนเพื่อศาลพิจารณาว่ามีเหตุที่จะขังผู้ถูกจับไว้ตามกฎหมายหรือไม่ เว้นแต่มีเหตุสุดวิสัยหรือมีเหตุจำเป็นอื่นตามที่กฎหมายบัญญัติ

- การจับ

- ลักษณะการจับมี 2 กรณี คือ การจับโดยพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจ และการจับโดยราษฎร

- 1. การจับโดยตำรวจ (ป.วิ อาญา มาตรา 78)

- ตำรวจจะจับผู้ใดโดยไม่มีหมายจับไม่ได้ เว้นแต่

- 1.1 กระทำความผิดซึ่งหน้า

- 1.2 เมื่อมีพฤติการณ์อันสงสัยว่าบุคคลนั้นกำลังจะกระทำความผิดโดยมีเครื่องมือ อาวุธ หรือ วัตถุอย่างอื่นอันสามารถใช้กระทำความผิดได้

- 1.3 เมื่อมีเหตุที่จะออกหมายจับ แต่มีความจำเป็นเร่งด่วนที่ไม่อาจขอให้ศาลออกหมายจับได้

- 4. เป็นการจับผู้ต้องหาหรือจำเลยที่หนีหรือจะหลบหนีระหว่างถูกปล่อยตัวชั่วคราว

- 2. การจับโดยราษฎร (มาตรา 79)

- ราษฎรจะจับราษฎรด้วยกันไม่ได้ เว้นแต่พนักงานตามหมายจับขอร้องให้ช่วยเหลือในการจับหรือเมื่อผู้นั้นกระทำความผิดซึ่งหน้าและความผิดนั้นได้ระบุไว้ในบัญชีท้ายประมวลนี้ เช่น ลักทรัพย์ ทำร้ายร่างกาย ชิงทรัพย์ ข่มขืนกระทำชำเรา เป็นต้น

- การขอประกันตัว

- คำขอประกันตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาต้องได้รับการพิจารณาอย่างรวดเร็ว และจะเรียกหลักประกันจนเกินควรแก่กรณีมิได้ การไม่ให้ประกันต้องอาศัยเหตุตามหลักเกณฑ์ที่บัญญัติไว้โดยเฉพาะในกฎหมายและต้องแจ้งเหตุผลให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยทราบโดยเร็ว
- สิทธิที่จะอุทธรณ์คัดค้านการไม่ให้ประกัน ย่อมได้รับความคุ้มครองตามที่กฎหมายบัญญัติ
- บุคคลผู้ถูกควบคุมหรือจำคุก ย่อมมีสิทธิพบและปรึกษาทนายความเป็นการเฉพาะตัว และมีสิทธิได้รับการเยี่ยมตามสมควร

- การสอบสวน

- ในคดีอาญา ผู้ต้องหาหรือจำเลยย่อมมีสิทธิได้รับการสอบสวนหรือการพิจารณาคดีด้วยความรวดเร็ว ต่อเนื่อง และเป็นธรรม
- ในชั้นสอบสวน ผู้ต้องหา มีสิทธิให้ทนายความหรือผู้ซึ่งตนไว้วางใจเข้าฟังการสอบปากคำตนได้
- ในคดีอาญาที่พนักงานอัยการมีคำสั่งเด็ดขาดไม่ฟ้องแล้ว ผู้เสียหาย ผู้ต้องหา หรือผู้มีส่วนได้เสียย่อมมีสิทธิขอทราบสรุปพยานหลักฐานพร้อมความเห็นของพนักงานสอบสวนและพนักงานอัยการในการสั่งคดี ทั้งนี้ ตามที่กฎหมายบัญญัติ

- **2. ทนายความ**

- ทนายความ คือ ผู้ที่สภาทนายความได้รับจดทะเบียนและออกใบอนุญาตให้เป็นทนายความ ทนายความเป็นบุคคลสำคัญคนหนึ่งในระบบการยุติธรรม ทำหน้าที่แทนคู่ความในการดำเนินคดีในศาล ผู้ที่มีได้จดทะเบียนและไม่ได้รับใบอนุญาตให้เป็นทนายความ จะเป็นทนายความว่าความในศาลหรือแต่งฟ้องคำให้การ เขียนคำร้อง หรือคำแถลงอันเกี่ยวกับการพิจารณาของศาลไม่ได้

- **ทนายความกับการช่วยเหลือประชาชน**

- ตามพระราชบัญญัติทนายความได้บัญญัติถึง การที่ทนายความต้องช่วยเหลือประชาชน โดยมีคณะกรรมการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย ดังนี้

- 1. การให้คำปรึกษาหรือแนะนำเกี่ยวกับกฎหมาย
- 2. การร่างนิติกรรมและสัญญา
- 3. การจัดหาทนายความแก่ต่างให้

- สิทธิของผู้ต้องหาในการพบทนายความ

- ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา บัญญัติไว้ว่า
- ผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาย่อมมีสิทธิได้รับความช่วยเหลือจากรัฐด้วยการจัดหาทนายความให้ตามกฎหมายบัญญัติ ในกรณีที่ผู้ถูกควบคุมหรือคุมขังไม่อาจหาทนายความได้ รัฐต้องให้ความช่วยเหลือโดยจัดหาทนายความโดยเร็ว
- กรมตำรวจได้ออกระเบียบว่าด้วยสิทธิของผู้ต้องหาสามารถพบปะหรือปรึกษาทนายความเป็นการเฉพาะตัว สรุปได้ดังนี้
- 1. เมื่อผู้ต้องหาต้องการทนายความให้ร้องขอเป็นลายลักษณ์อักษรต่อนายตำรวจเวรประจำวันพร้อมระบุชื่อทนายด้วย
- 2. เมื่อทนายความขอเข้าพบผู้ต้องหาในเวลาราชการ ให้อยู่ในดุลพินิจของนายร้อยตำรวจเวรประจำวันการอนุญาตและบันทึกหลักฐานไว้

- 3. ถ้าทนายความขอพบผู้ต้องขังนอกเวลาราชการให้อยู่ในดุลพินิจของนายสถานีตำรวจ
- ทนายความมีส่วนสำคัญในขั้นตอนหนึ่งของกระบวนการยุติธรรม เมื่อทนายความได้ทราบข้อเท็จจริงจากจำเลยโดยตลอดแล้ว อาจแนะนำให้จำเลยต่อสู้คดีนั้น มีหลักเกณฑ์ดังนี้
 - 1. การกระทำของจำเลยมีกฎหมายบัญญัติว่าไม่เป็นความผิด
 - 2. มีหลักฐานแน่ชัดว่าจำเลยไม่ได้กระทำความผิดหรือจำเลยถูกกักขังแก้ง
 - 3. จำเลยถูกกล่าวหาโทษสูงกว่าฐานความผิดที่กระทำจริง
 - 4. การกระทำของจำเลยมีเหตุส่วนตัวจะได้ลดโทษหรือบรรเทาโทษ เช่น สติพินเพื่อนไม่สมประกอบ ขณะทำความผิด เป็นต้น

- 3. พนักงานอัยการ

- พนักงานอัยการ คือ เจ้าพนักงานผู้มีหน้าที่ฟ้องผู้ต้องหาต่อศาล ทั้งนี้จะเป็นข้าราชการในสำนักงานอัยการหรือเจ้าพนักงานอื่นที่มีอำนาจเช่นกัน

- บทบาทของอัยการ สรุปได้ดังนี้

- 1. เป็นโจทก์ฟ้องคดีอาญาต่อศาลตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา
- 2. เป็นผู้ดำเนินคดีแพ่งและคดีอาญาแทนรัฐบาลและข้าราชการที่ปฏิบัติตามหน้าที่และถูกฟ้องคดี
- 3. ดำเนินคดีแพ่งแทนรัฐวิสาหกิจซึ่งมิใช่คดีพิพาทกับรัฐบาล
- 4. ดำเนินคดีแพ่งแทนเทศบาลในกรณีที่มีคดีพิพาทกับรัฐบาล
- 5. ในคดีที่ราษฎรฟ้องเองไม่ได้เพราะมีกฎหมายห้าม หากอัยการเห็นสมควรจะเป็นโจทก์ฟ้องแทนก็ได้

พนักงานอัยการมีบทบาทมากและสำคัญยิ่งในกระบวนการยุติธรรม โดยเฉพาะในกระบวนการยุติธรรมในทางอาญา พนักงานอัยการยังมีความสำคัญมาก เพราะเมื่อพนักงานสอบสวนได้ดำเนินการสอบสวนผู้ต้องหาแล้ว จะต้องส่งสำนวนการสอบสวนไปให้อัยการเพื่อพิจารณาว่าจะสั่งฟ้องหรือไม่ ดังนั้น หน้าที่สำคัญของอัยการก็คือ ตรวจตรากลั่นกรองการรวบรวมพยานหลักฐาน และการสอบสวนของพนักงานสอบสวน ซึ่งกฎหมายได้ให้อำนาจพนักงานอัยการไว้

- **การสั่งคดี**

- ก่อนพนักงานอัยการจะสั่งคดีว่าฟ้องหรือไม่ฟ้อง มีอำนาจในการดำเนินการ ดังนี้
 - 1. มีอำนาจในการควบคุม หรือปล่อยผู้ต้องหา
 - 2. สั่งให้พนักงานสอบสวนดำเนินการสอบสวนเพิ่มเติม
 - 3. สั่งให้พนักงานสอบสวนส่งพยานคนใดคนหนึ่งมาให้ซักถามเพื่อสั่งการต่อไป

- 4. ศาล

ศาล คือ องค์กรที่มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดี ซึ่งต้องดำเนินการตามรัฐธรรมนูญ และตามกฎหมาย และในพระปรมาภิไธยพระมหากษัตริย์

- ศาลทั้งหลายจะตั้งขึ้นได้ก็แต่โดยพระราชบัญญัติ (รัฐธรรมนูญ มาตรา 198)
- ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 แบ่งศาลออกเป็น 4 ประเภท ดังนี้
 - 1. ศาลรัฐธรรมนูญ
 - 2. ศาลปกครอง
 - 3. ศาลทหาร
 - 4. ศาลยุติธรรม

- **1. ศาลรัฐธรรมนูญ**

- ศาลรัฐธรรมนูญประกอบด้วยประธานศาลรัฐธรรมนูญคนหนึ่งและตุลาการศาลรัฐธรรมนูญอื่นอีก 8 คน ซึ่งพระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้งตามคำแนะนำของวุฒิสภา (รัฐธรรมนูญ มาตรา 204)
- ศาลรัฐธรรมนูญมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีเกี่ยวกับอำนาจหน้าที่ขององค์กรต่าง ๆ ตามรัฐธรรมนูญโดยองค์กรนั้นหรือประธานรัฐสภาเสนอเรื่องพร้อมความเห็นไปยังศาลรัฐธรรมนูญ

- **2. ศาลปกครอง**

- คณะกรรมการศาลปกครอง ประกอบด้วยบุคคลต่อไปนี้
 - 1) ประธานศาลปกครอง
 - 2) กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ 9 คน เลือกจากตุลาการศาลปกครองด้วยตนเอง
 - 3) กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิเลือกจากวุฒิสภา 2 คน และจากคณะรัฐมนตรี 1 คน
- ศาลปกครองมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีที่เป็นข้อพิพาทระหว่างหน่วยราชการ หน่วยงานของรัฐ หรือราชการส่วนท้องถิ่น หรือเจ้าหน้าที่ของรัฐกับเอกชน หรือระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐด้วยกัน
- ศาลปกครองมี 2 ระดับ คือ ศาลปกครองชั้นต้น และศาลปกครองสูงสุด

- **4. ศาลยุติธรรม**

กฎหมายพระธรรมนูญศาลยุติธรรมบัญญัติให้ศาลทั้งหลายสังกัดอยู่ในกระทรวงยุติธรรม แบ่งออกเป็น 3 ชั้น ดังนี้

4.1 ศาลชั้นต้น เป็นศาลที่รับฟ้องในชั้นเริ่มต้นคดี ซึ่งตั้งอยู่ในกรุงเทพและจังหวัดต่าง ๆ ทุกจังหวัด ศาลชั้นต้นในกรุงเทพมีดังนี้ (ศาลชั้นต้นมีองค์คณะ 2 คน ยกเว้นศาลแขวงมีองค์คณะ 1 คน)

- 1) ศาลแขวง สำหรับคดีมีทุนทรัพย์ไม่เกิน 3 แสนบาท หรือจำคุกไม่เกิน 3 ปี หรือปรับไม่เกิน 6 หมื่นบาท
- 2) ศาลจังหวัด
- 3) ศาลแพ่งธนบุรีและศาลอาญาธนบุรี
- 4) ศาลแพ่งกรุงเทพใต้และศาลอาญากรุงเทพใต้
- 5) ศาลแพ่งและศาลอาญา
- 6) ศาลพิเศษต่าง ๆ เช่น ศาลภาษีอากร ศาลเยาวชนและศาลครอบครัว ศาลแรงงานกลาง เป็นต้น

4.2 ศาลอุทธรณ์ คือ ศาลชั้นกลางมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีที่อุทธรณ์มาจากศาลชั้นต้นปัจจุบันมี

10 ศาล คือ (ศาลอุทธรณ์มีองค์คณะ 3 คน)

- 1) ศาลอุทธรณ์
- 2) ศาลอุทธรณ์ ภาค 1-ภาค 9

4.3 ศาลฎีกา คือ ศาลสูงสุด มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีที่ฎีกามาจากศาลอุทธรณ์ หรือ คดีที่อุทธรณ์มาจากศาลชั้นต้นบางคดี เช่น คดีแรงงาน เป็นต้น ศาลฎีกามีเพียงแห่งเดียว ตั้งอยู่ในกรุงเทพมหานคร (ศาลฎีกามีองค์คณะ 3 คน)

- **5. กรมราชทัณฑ์**

การลงโทษผู้กระทำผิดตามคำพิพากษาของศาลเป็นหน้าที่ของกรมราชทัณฑ์ กระทรวงยุติธรรม วิธีปฏิบัติเกี่ยวกับการกักขังเริ่มต้นจากการจำคุก กักขังหรือกักกัน ตลอดจนปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดตลอดเวลาที่อยู่เรือนจำ

- **พนักงานเรือนจำ**

- พนักงานเรือนจำเป็นข้าราชการของกรมราชทัณฑ์ กระทรวงมหาดไทย
- อำนาจหน้าที่ของพนักงานเรือนจำ มีดังต่อไปนี้
 - 1. ควบคุมดูแลนักโทษในเรือนจำให้ปฏิบัติตามระเบียบของเรือนจำ
 - 2. ควบคุมและอบรมความประพฤตินักโทษให้กลับเป็นคนดี
 - 3. ช่วยฝึกอบรมอาชีพแก่นักโทษตามนโยบายของเรือนจำ

- **บทบาทของเรือนจำ**

เรือนจำแบ่งออกเป็นประเภทต่างๆหลายประเภทที่สำคัญ มีดังนี้

- 1. เรือนจำกลาง** แบ่งออกเป็น 3 ประเภท

- 1.1 เรือนจำกลางบางขวาง กักขังผู้ต้องขังที่กำหนดโทษจำคุก 10 ปีขึ้นไป และโทษประหารชีวิต
- 1.2 เรือนจำกลางประจำเขต คุมขังนักโทษที่กำหนดโทษ 1-10 ปี
- 1.3 เรือนจำพิเศษ กักขังผู้ต้องโทษเฉพาะแต่ละประเภท เช่น เด็ก สตรี คนเป็นโรคเรื้อน

2. เรือนจำชั่วคราว จัดตั้งขึ้นชั่วคราว เพื่อดำเนินการเกี่ยวกับกิจกรรมทัณฑปฏิบัติแก่ผู้ต้องขัง เช่น เพื่อฝึกวิชาชีพเกษตรกรรมประจำศาลเคลื่อนที่ เป็นต้น

3. ทัณฑสถาน จัดตั้งเพื่อควบคุมกักขังอบรมและฝึกวิชาชีพผู้ต้องขัง แยกเป็น 4 ประเภท ดังนี้

- - ทัณฑสถานหญิง เฉพาะสตรี
- - ทัณฑสถานวัยหนุ่ม เฉพาะอายุ 18-25 ปี
- - ทัณฑสถานเปิด เฉพาะนักโทษพิเศษ ประพฤติดี จำต่อไปเพียง 1-5 ปี
- - ทัณฑสถานบำบัดพิเศษ เฉพาะผู้ติดยาเสพติด

- การคุมประพฤติ

- การคุมประพฤติเป็นขั้นตอนหนึ่งของกระบวนการยุติธรรมทั้งก่อนศาลพิพากษาคดีและหลังศาลพิพากษาคดี ก่อนศาลพิพากษาคดี เรียกว่า “การสืบเสาะและพินิจ” หลังศาลพิพากษาคดี เรียกว่า “การควบคุมและสอดส่อง”

- หลักการในการควบคุมความประพฤติ

- 1. กำหนดให้มีการรายงานตัวเป็นระยะ ๆ เพื่อตรวจสอบและให้คำแนะนำ
- 2. ฝึกหัดวิชาชีพต่าง ๆ ให้ตามความสนใจ
- 3. ห้ามมิให้ผู้ถูกคุมประพฤติไปคบหาสมาคมกับบุคคลที่มีปัญหา

- อำนาจและหน้าที่ของพนักงานคุมประพฤติ มีดังนี้
 - 1. หาข้อมูลต่าง ๆ ของจำเลย ตามที่ศาลสั่งและรายงานศาล
 - 2. นำตัวจำเลยไปให้แพทย์ตรวจ
 - 3. ควบคุม แนะนำ ตักเตือน เรื่องความประพฤติแก่ผู้ถูกคุมประพฤติ
 - 4. ควบคุม แนะนำ เรื่องการประกอบอาชีพแก่ผู้ถูกคุมประพฤติ
 - 5. ติดตามตรวจสอบความประพฤติของผู้ถูกคุมประพฤติตามที่ศาลกำหนด
 - 6. ทำรายงานการคุมประพฤติเสนอต่อศาล

- การดำเนินการทางศาล

ในทางคดีความแพ่ง เมื่อมีการโต้แย้งสิทธิหรือต้องการใช้สิทธิทางศาลเกิดขึ้น จึงดำเนินการฟ้องร้องทางศาล โดยคู่ความ (โจทก์และจำเลย) ต้องแต่งตั้งทนายความให้เป็นผู้ดำเนินการทางศาลให้

ในทางคดีความอาญา เมื่อพนักงานสอบสวน (ตำรวจ) จับผู้ต้องหาได้หรือรู้ตัวผู้กระทำความผิดแต่ยังจับไม่ได้ ต้องเร่งสอบสวนผู้ถูกจับโดยเร็ว ตำรวจมีอำนาจขังผู้ต้องหาได้ตามความจำเป็นและตามพฤติการณ์ภายใน 48 ชั่วโมง นับแต่วันเวลาถูกจับ หากต้องการขังไว้นานกว่านี้ ต้องขออำนาจศาล เมื่อพนักงานสอบสวนรวบรวมหลักฐานเพียงพอแล้ว ต้องส่งสำนวนไปยังอัยการเพื่อสั่งฟ้องหรือไม่ฟ้อง การฟ้องคดีอาญาผู้เป็นโจทก์ คือพนักงานอัยการ จำเลยต้องตั้งทนายความให้ดำเนินการทางศาลด้วย

- การชดเชยจำเลยที่ไม่มีความผิด

หลักการในกรณีนี้สรุปได้ว่า บุคคลใดตกเป็นจำเลยในคดีอาญาและถูกคุมขังระหว่างการพิจารณาคดี หากปรากฏตามคำพิพากษาอันถึงที่สุดในคดีนั้นว่า ข้อเท็จจริงฟังเป็นยุติว่าจำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิดหรือ การกระทำของจำเลยไม่เป็นความผิด บุคคลนั้นย่อมมีสิทธิได้รับค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายตามสมควรตลอดจน บรรดาสิทธิที่เสียไปเพราะการนั้นคืน ทั้งนี้ตามเงื่อนไขและวิธีการที่กฎหมายบัญญัติ

- การจ่ายค่าตอบแทนแก่ผู้เสียหายและค่าทดแทนแก่จำเลยในคดีอาญา

- เรื่องนี้มีบัญญัติไว้ใน พ.ร.บ. ค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 ขอนำเสนอ บางส่วนที่ควรทราบดังนี้
- “จำเลย” หมายความว่า บุคคลซึ่งถูกฟ้องต่อศาลว่าได้กระทำความผิดอาญา
- “ค่าตอบแทน” หมายความว่า เงิน ทรัพย์สินหรือประโยชน์อื่นใดที่ผู้เสียหายมีสิทธิได้รับตอบแทนความเสียหายที่เกิดจากหรือ เนื่องจากการกระทำความผิดอาญาของผู้อื่น
- “ค่าทดแทน” หมายความว่า เงิน ทรัพย์สินหรือประโยชน์อื่นใดที่จำเลยมีสิทธิได้รับเนื่องจากการตกเป็นจำเลยในคดีอาญาและ ถูกคุมขังระหว่างการพิจารณาคดีและปรากฏว่าคำพิพากษาถึงที่สุดในคดีนั้นฟังเป็นยุติว่าจำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิดหรือการ กระทำของจำเลยไม่เป็นความผิด

- 1. ความผิดที่กระทำต่อผู้เสียหายอันอาจได้รับค่าตอบแทน ต้องเป็นความผิดดังต่อไปนี้ (มาตรา 17)
 - 1. ความผิดเกี่ยวกับเพศ เช่น ความผิดฐานข่มขืนกระทำชำเรา เป็นต้น
 - 2. ความผิดต่อชีวิต เช่น ความผิดฐานฆ่าผู้อื่นโดยเจตนา เป็นต้น
 - 3. ความผิดต่อร่างกาย เช่น ความผิดฐานทำร้ายร่างกายผู้อื่นจนเป็นเหตุให้ได้รับอันตรายสาหัส เป็นต้น
 - 4. ความผิดฐานทำให้แท้งลูก
 - 5. ความผิดฐานทอดทิ้งเด็ก คนเจ็บป่วยหรือคนชรา
- 2. ค่าตอบแทนผู้เสียหายในคดีอาญา ได้แก่ ค่าตอบแทนดังต่อไปนี้ (มาตรา 18)
 - 1. ค่าใช้จ่ายที่จำเป็นในการรักษาพยาบาล
 - 2. ค่าฟื้นฟูสมรรถภาพทางร่างกายและจิตใจ
 - 3. ค่าตอบแทนในกรณีที่ผู้เสียหายถึงแก่ความตาย
 - 4. ค่าขาดประโยชน์ทำมาหาได้ในระหว่างที่ไม่สามารถประกอบกิจการงานได้ตามปกติ

- **3. ค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายให้แก่จำเลย (มาตรา 21)**

เมื่อจำเลยที่ถูกคุมขังระหว่างพิจารณาคดีและมีคำพิพากษาถึงที่สุดว่าไม่มีความผิด จำเลยจะได้รับค่าทดแทนดังต่อไปนี้

- 1. ค่าทดแทนการถูกคุมขัง คำนวณเป็นรายวัน (วันละ 200)
 - 2. ค่าใช้จ่ายที่จำเป็นในการรักษาพยาบาลและค่าฟื้นฟูสมรรถภาพทางร่างกายและจิตใจ
 - 3. ค่าทดแทนในกรณีจำเลยถึงแก่ความตายอันเป็นผลโดยตรงจากการถูกดำเนินคดี
 - 4. ค่าขาดประโยชน์ทำมาหาได้ในระหว่างถูกดำเนินคดี
 - 5. ค่าใช้จ่ายที่จำเป็นในการดำเนินคดี
- **4. ผู้มีสิทธิยื่นคำขอค่าตอบแทนหรือค่าทดแทน** ได้แก่ ผู้เสียหาย จำเลย ทายาทหรือผู้แทนที่กระทรวงยุติธรรมแต่งตั้ง ทั้งนี้ภายในกำหนด 1 ปี นับแต่วันรู้ความผิด